

Міністерство освіти України
Запорізький державний університет

На правах рукопису

СУЩЕНКО
ЛЮДМИЛА ПЕТРІВНА

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ
ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОГО ПІЗНАННЯ

Спеціальність 09.00.03 - соціальна філософія
і філософія історії

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Запоріжжя - 1997

Дисертація є р

Робота виконан

ЖАВ-

ного університету.

Наукові керівники - доцент **Бех В. П.**

професор **Волкова С. С.**

Офіційні опоненти - доктор філософських наук,

професор **Воронкова В. Г.**

- кандидат філософських наук,

доцент **Таран В. О.**

Провідна установа - кафедра теорії культури і філософії
науки Харківського державного
університету.

Захист відбудеться " 18 " квітня 1997 р. о 14 годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 068.52.01 при
Запорізькому державному університеті за адресою: 330600,
м. Запоріжжя, МСП - 41, вул. Жуковського 66.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Запорізько-
го державного університету.

Автореферат розісланий " ____ " _____ 1997 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат соціологічних наук,
доцент

БЕХ В. П.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В історії людства є проблеми, які є "вічними" і залишаються актуальними повсякчас і для всіх народів. Вони мало залежать від форм правління, а тим більше від будь-яких персоналій. Одна з найважливіших серед них - проблема способу життя людини.

Актуальність вивчення даної проблеми в Україні і в країнах СНД зумовлюється тим, що в період переходу до ринкової моделі розвитку значно зростає цінність здоров'я людини як гаранта її високої конкурентосадатності на світовому і національному ринках робітничої сили. Остання обставина вказує на гостру суспільну необхідність побудови філософської концепції здорового способу життя людини. Для вітчизняної філософської думки важливість дослідження даної проблеми також пов'язана з необхідністю показати громадянам української держави реальні суспільні переваги, а також особисту користь (моральну, матеріальну, фізичну, психологічну, етичну, екологічну) культивування здорового способу життя.

У роботі висвітлено, що окрім теоретичної важливості розробка даної проблеми має велике практичне значення як в суспільному, так і особистому плані.

У дослідженні показано, що явище "здоровий спосіб життя" людини є актуальною проблемою соціального пізнання. Дисертант послідовно наголошує на тому, що здоровий спосіб життя окремої людини може бути кваліфіковано пояснений тільки завдяки використанню таких філософських категорій, як "буття", "свідомість", "спосіб життя", "біологічна природа людини", "суспільне буття", "суспільна свідомість", "спосіб

виробництва", "техніка", "виробничі сили", "сутнісні сили", "виробничі відносини", "соціальна структура", "соціальна та індивідуальна психологія", "політика", "мораль", "право", "філософія", "спосіб життя" тощо.

У дисертації наводяться також інші аргументи на користь необхідності розв'язання обраної проблеми саме засобами соціального пізнання. Інтерес філософської думки до вищеназваної проблеми, згідно з поглядом автора, полягає в опануванні внутрішнього соціального змісту людини, яким є індивідуальний потенціальний соціальний світ. Суспільство становить собою не що інше як вияв і діалектичну взаємодію між собою саме таких потенціальних соціальних світів. Для ефективного становлення українського суспільства ідеальним є взаємодія між собою здорових індивідуальних потенціальних світів, які виникають на підставі здорових фізичних і психічних підвалів. Звідси випливає, що соціальне пізнання при обґрунтуванні потенціальних соціальних світів повинно вивчати їх як інтегральний продукт біологічних і психологічних процесів, які відбуваються в людському організмі.

С т у п і н ь д о с л і д ж е н о с т і т е м и
д и с е р т а ц і ї. У дисертаційному дослідженні для оцінки ступеня опрацювання проблеми здорового способу життя людини застосована спеціальна гносеологічна процедура, в ході якої проблема, що досліджується, розглядається як видова частина родового поняття "спосіб життя", потім як самостійний об'єкт логічного та історичного аналізу, і як елемент, що знаходиться в діалектичному зв'язку з іншими аспектами життєдіяльності людини.

При цьому з'ясувалося, що коли категорія "спосіб життя", як було показано вище, зміст її зовнішнього аспекту до-

силь багатопланово була подана в соціально-філософській і спеціальній літературі, то поняттю "адоровий спосіб життя" людини присвячено дуже мало робіт.

За 1980-1995 роки в журналі "Вопросы философии" публікуються лише п'ять робіт, які стосуються питань збереження і зміцнення адоров'я людини. * А в журналі "Философские науки" за той же період зустрічаються тільки дві наукові публікації з проблеми, яка вивчається. **

Окремі важливі аспекти явища "адоровий спосіб життя" людини досліджені в працях таких вітчизняних вчених, як Амосов М. М., Брехман І. І., Волкова С. С., Войтенко В. П., Гауткін Д. А., Ілларионов М. С., Кудрявцева Є. Н., Криштопа В. П., Лисицин Ю. П., Матюшин І. Ф., Панкратьєва Н. В., Петленко В. П., Реаник О. А., Сердюк А. М., Сидоров В. М., Смирнов І. Н., Троянський В. А., Царегородцев Г. І. та інші, в колективних збірках і монографіях, а також відображені в матеріалах науково-

* Див.: Венедиктов Д. Д. Социально-философские проблемы адрвоохранения // Вопросы философии. - 1980. - N 4. - С. 126-130; Кудрявцева Е. Н. Здоровье человека: проблемы, суждения // Вопросы философии. - 1987. - N 12. - С. 98-109; Сердюк А. М. Здоровье человека, научно-технический прогресс и окружающая среда // Вопросы философии. - 1983. - N 6. - С. 107-114; Смирнов И. Н. Здоровье человека как философская проблема // Вопросы философии. - 1985. - N 7. - С. 83-93.

** Див.: Соловьева Д. Н. Философские и социальные проблемы медицины и адрвоохранения // Философские науки. - 1991. - N 12. - С. 8-12; Шади́метов Ю. И. Здоровье как важное условие активизации человеческого фактора // Философские науки. - 1987. - N 8. - С. 31-36.

теоретичних і науково - практичних конференцій. *

- * Див.: Амосов Н. М. Раадумья о здоровье. - М.: Физкультура и спорт, 1987. - 63 с.; Брехман И. И. Валеология - наука о здоровье. - 2-е изд., доп., перераб. - М.: Физкультура и спорт, 1990. - 208 с.; Волкова С. С. Передумови культивування здорового способу життя у студентів // Матеріали науково - практичної конференції "Актуальні проблеми оздоровчої фізкультури в навчальних закладах України", 21-23 жовтня 1993 року: Тези доповідей і виступів. - Кіровоград, 1993. - С. 76-77; Илларионов Н. С. Новое качество социализма: оздоровление, гуманизация, демократизация (социально-философские вопросы утверждения здорового образа жизни). - Казань: Издательство, 1990 г. - 250 с.; Кудрявцева Е. Н. Здоровье человека: проблемы, суждения // Вопросы философии. - 1987. - №12. - С. 98-109; Лисицын Ю. П., Исауткин Д. А., Матюшин И. Ф. Медицина и гуманизм. - М.: Медицина, 1984. - 280 с.; Петленко В. П., Царегородцев Г. И. Философия медицины. - К.: Здоров'я, 1979. - 280 с.; Разумная организация жизни личности: проблемы воспитания и саморегулирования / Ред. кол. Л. В. Сохань, В. А. Тихонович, Н. И. Михальченко; АН УССР. Ин-т философии. - Киев: Наук. думка, 1989. - 350 с.; Сердюк А. М. Здоровье человека, научно-технический прогресс и окружающая среда // Вопросы философии. - 1983. - № 6. - С. 107-114; Смирнов И. Н. Здоровье человека как философская проблема // Вопросы философии. - 1985. - № 7. - С. 83-93; Троянский В. А. Методологические аспекты комплексного исследования проблемы здорового образа жизни // Философские вопросы медицины и биологии. - 1987. - Вып. 19. - С. 36-49.

Серед робіт, що безпосередньо стосуються теми дисертації, треба виділити праці таких авторів, як Блажей С., Борисенко М. Ф., Водоп'янов В. І., Горчак С. І., Демченкова Г. З., Іауткін Д. А., Лавриненко В. Г., Мельников Г. В., Таветдінова А. В., Чикін С. Я., в яких описуються різні аспекти параметричної характеристики поняття "адоровий спосіб життя" людини, розкриваються його сутнісні і змістовні моменти, визначаються функції досліджуваного явища. *

* Див.: Блажей С. Понятие "адоровый образ жизни" и его место в медицинском познании // *Философские вопросы медицины и биологии.* - 1990. - Вып. 22. - С. 22-33; Борисенко Н. Ф., Бородюк Т. М., Саенко Ю. И. Современные принципы разработки моделей адорового образа жизни // *Врачебное дело.* - 1992. - N 2. - С. 115-118; Водопьянов В. И. Активный, адоровый образ жизни и нормология // *Методологические и социальные проблемы медицины и биологии.* - 1986. - Вып. 6. - С. 55 - 90; Горчак С. И. К вопросу о дефиниции адорового обрааа жизни // *Здоровый образ жизни. Социально-философские и медико-гигиенические проблемы.* - Кишинев: Штиинца, 1991. - С. 36-75; Демченкова Г. З. Некоторые показатели адоровья и принципы формирования адорового обрааа жизни молодежи // *Здравоохранение Российской Федерации.* - 1989. - N 1. - С. 27-33; Іауткін Д. А., Степанов А. Д. Критерии адорового обрааа жизни и предпосылки его формирования // *Сов. здравоохранение.* - 1981. - N 5 - С. 24-32; Мельников Г. В., Шаталов А. Т. *Биология в познании человека.* - М.: Наука, 1989. - 282 с.; Таветдінова А. В., Андреева Т. И., Гончаров А. Т. *Проблемы формирования адорового обрааа жизни // Казанский медицинский журнал.* - 1989. - N 2. - С. 146-148.

Оригінальний внесок у дослідження цієї проблеми зробили праці, які дозволяють визначити взаємоав'язок здорового способу життя з іншими аспектами життєдіяльності людини. Найбільш значущими серед них є продуктивність праці, мораль, наявність чи відсутність шкідливих звичок тощо. Вагомий внесок у розробку цієї сторони проблеми здорового способу життя людини було зроблено такими авторами, як Афсахов І. А., Венедиктов Д. Д., Волкова С. С., Жук Є. Г., Кальченко Є. І., Клейн С. Д., Клімова В. І., Лисицин Ю. П., Царик А. В., Шадиметов Ю. І. та іншими. *

-
- * Див.: Афсахов И. А. Отношение человека к здоровью // СОПС. - 1992. - N 6. - С. 102-103; Венедиктов Д. Д. Социально-философские проблемы здравоохранения // Вопросы философии. - 1980. - N 4. - С. 126-130; Волкова С. С. Формирование здорового образа жизни через школьный факультатив "Азбука здоровья" // Материалы второй Всесоюзной конференции "Физическая культура и здоровый образ жизни". Тезисы докладов и выступлений. - Липецк, 1995. - С. 32-33; Жук Е. Г. Гигиеническая концепция здорового образа жизни // Гигиена и санитария. - 1990. - N 6. - С. 68-72; Klein S. D. Class, culture and health // Public health and preventive medicine / Ed. J. M. Last. - New York: Appleton Century - Crofts, 1980. - P. 203-215; Климова В. И. Человек и его здоровье. - М.: Знание, 1990. - 224 с; Царик А. В. Физическая культура как основа здорового образа жизни сегодня и ... в XXI веке // Теория и практика физической культуры. - 1991. - N 1. - С. 2-5; Шадиметов Ю. И. Здоровье как важное условие активизации человеческого фактора // Философские науки. - 1987. - N 8. - С. 31-36.

Не можна не відзначити спеціально праці, які висвітлюють родо-видові зв'язки між поняттям "здоровий спосіб життя" людини та його видовими станами, а саме: фізичним, психічним і соціальним. У них найбільш повно відображено елементи і структуру досліджуваного явища, взаємні переходи між елементами і структурними рівнями. В опрацюванні цієї проблеми найбільшу цінність мають роботи таких вітчизняних та зарубіжних авторів, як Антоновський А., Беркман Л.Ф., Борисенко Н.Ф., Бреслоу Л., Девіс А., Дубос Р., Манофф Р.К., Меламент Л.С., Мечаник Д., Мовчанюк В.О., Панкратьєва Н.В., Петленко В.П., Рудь Г.В., Царегородцев Г.І. та інші.*

* Див.: Александров О.А. Комплексная программа здоровья. - М.: Медицина, 1988. - 90 с; Antonovsky A. Health, stress and coping. - San Francisco: Jossey - Bass, 1981. - 255 p.; Berkman L.F., Breslow L. Health and ways of living. - Oxford: Oxford University Press, 1983. - 284 p.; Борисенко Н.Ф., Мовчанюк В.О., Меламент Л.С., Рудь Г.В. Основные направления работы по формированию здорового образа жизни // Врачебное дело. - 1994. - N 5-6. - С.181-184; Davies A.R., Ware J.E. Measuring Health Perceptions in the Health Insurance Experiment. - Santa Monica, 1981. - 150 p.; Dubos R. Man, medicine and environment. - New York: Praeger, 1986. - 248 p.; Manoff R.K. Social marketing: new imperative for public health. - New York: Praeger, 1985. - 296 p.; Mechanic D. Medical sociology. - New York: The Free Press, 1978. - 250 p.; Панкратьєва Н.В. Здоровье - социальная ценность: Вопросы и ответы. - М.: Мысль, 1989. - 236 с.; Петленко В.П., Царегородцев Г.И. Философия медицины. - К.: Здоров'я, 1979. - 280 с.

Проблемна ситуація. У зв'язку з розвитком, який погнався між онтологічною актуалізацією явища "адоровий спосіб життя" людини і створеним гносеологічним вакуумом, за основу проблемної ситуації даного дисертаційного дослідження, виходячи зі стану науково-філософської розробки проблеми адорового способу життя людини, покладено суперечність: з одного боку, сучасна стадія розвитку суспільства висуває перед людиною високі вимоги, які стосуються її інтелектуального потенціалу, фізичного, духовного і соціального адоров'я, а з іншого - відсутність науково обгрунтованого підходу до формування адорового способу життя, що явно обмежує активність людини.

Мета і основні завдання дослідження. Головною метою даного дослідження є параметричний опис процесу взаємодії складових компонентів явища "адоровий спосіб життя" людини.

Реалізація цієї мети передбачає розв'язання таких наукових завдань:

- уточнити методологічний підхід до аналізу явища "адоровий спосіб життя" людини;
- дослідити відображення розвитку явища "адоровий спосіб життя" людини в історії світової та вітчизняної філософської думки;
- розкрити сутність і зміст категорії "адоровий спосіб життя" людини;
- обгрунтувати критерій адорового способу життя людини;
- побудувати евристичну модель життєдіяльності людини як основу для розробки системи моральних та правових норм, які відображають його адоровий спосіб життя;
- перевірити на практиці евристичні можливості запропо-

нованої моделі життєдіяльності людини і внести пропозиції до її оптимізації.

Об'єктом дослідження є вся сукупність форм життєдіяльності людини, яка складає його спосіб життя.

Предметом дослідження виступає здоровий спосіб життя, який розуміється як позитивна тенденція в життєдіяльності людини.

Гіпотези дослідження. Основна гіпотеза складається з припущення, що евристичну модель життєдіяльності людини можна скласти шляхом інтеграції в органічну єдність фізичного, психічного і соціального компонентів, які є елементами структури організму людської особистості.

Однією з головних гіпотез дослідження є наукове припущення про те, що евристична модель життєдіяльності людини, викладена мовою моральних і правових норм, може служити інструментом для вимірювання якості способу життя людини.

Характеристика методології дослідження. У своєму дослідженні автор використовував філософські, загальнонаукові та спеціальні методи, що в своєму системно-комплексному застосуванні здатні забезпечити високу якість соціально-філософського аналізу явища "здоровий спосіб життя" людини. Дисертант виходить з необхідності комплексного підходу до визначення методів дослідження. Методологія дослідження включає наявність наукових методів і підходів до аналізу: діалектичного, історичного, логічного, системного, структурного, онтологічного, соціологічного. Використання вищезазначених методів, а також порівняльного та ретроспективного методів аналізу, дало можливість зіставити процес саморозгортання явища "здоровий

спосіб життя" людини на різних стадіях суспільно - історичного розвитку. Філософсько-теоретична основа дисертації ґрунтується на використанні і вивченні робіт філософів, психологів, соціологів, спеціалістів з теорії фізичної культури, медицини, валеології, фізіології, які безпосередньо стосуються цієї проблеми. Методологічну і теоретичну основу дисертаційного дослідження складають принципи єдності зв'язку, історизму, цілісності, соціального детермінізму, діалектичної єдності соціальної теорії і практики, системності.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що розглянута життєдіяльність людини як інтегративний процес взаємодії його фізичного, психічного і соціального компонентів. Наукова новизна може бути визначена тим, що в дисертації:

- в'ясована методологія соціально-філософського дослідження проблеми "здоровий спосіб життя" людини, яка включає в себе розробку основних принципів дослідження, його засобів і методів, умов і особливостей їх найбільш ефективного використання;

- на основі історичного методу дослідження зроблено ґрунтовний аналіз становлення поняття "здоровий спосіб життя" людини, визначено основні тенденції й особливості становлення поняття "здоровий спосіб життя" людини в різних історичні епохи;

- у процесі логічного аналізу розкрито функціонування та розвиток людського організму як цілісної системи, також запропоновано структуру життєдіяльності людини, яка включає в себе фізичний, психічний і соціальний компоненти;

- ведучу функцію особистості визначено як вироблення потенціального соціального світу, що є предметом феномено-

логічних досліджень і визначає якісний стан соціального організму України;

- вироблено дефініцію філософської категорії "адоровий спосіб життя" людини, яка стала закономірним результатом інтеграції морфологічного і структурно-функціонального визначення саморозгортання сутності явища;

- побудовано евристичну модель життєдіяльності людини, яка здатна, при відповідному нормативному забезпеченні, бути основою для створення стандартів адорового способу життя, розрахованих на різні категорії населення країни;

- за допомогою евристичної моделі зроблено аналіз стану сучасної теорії розвитку людини як цілісної системи;

- нарешті, розкрито системне визначення категорії "адоров'я" людини, на основі якого проаналізовано фактичний стан адоров'я населення України відповідно до концептуального бачення адорового способу життя, запропонованого в даному дослідженні.

Теоретична і практична цінність дослідження полягає в можливості використання її висновків і положень для подальшого філософсько-теоретичного осмислення саморозгортання явища "адоровий спосіб життя" людини, а також у збагаченні конкретних наук про людину філософськими засобами вивчення механізму розвитку людського організму як цілісної полісистеми. Засвоєння основних ідей даної дисертаційної роботи буде сприяти підвищенню рівня гуманістичної культури людей, у тому числі й української нації.

При цьому важливим висновком для будівництва нової незалежної України є те, що відображається теоретично вплив способу життя окремої людини на багатство форм і розвиток

амісту соціального організму країни. Дисертаційна робота показує технологічну залежність саморозвитку України від якості життя окремого її громадянина, всього населення.

На основі запропонованої філософської концепції адорового способу життя людини можна розробляти соціальні технології культивування адорового способу життя для різних категорій населення країни. Вона також може служити надійною методологічною основою для розробки різних видових систем адорового способу життя.

При цьому розглянута філософська розробка є методологічним засобом для встановлення раціонального балансу між обсягом і змістом теоретичного знання і практичних навичок у структурі професіограми фахівців, які зайняті в сфері культивування адорового способу життя. У процесі дослідження сформульовано "соціальні завдання" для фахівців, які працюють в інших галузях науки і філософії. Такі "завдання" є свого роду рушіями теорії пізнання.

Нарешті, дослідження має аксіологічний аспект, завдяки якому приходиться розуміння істинної цінності людського життя.

Апробація результатів наукового дослідження. Основні висновки та положення роботи апробовані на теоретичних семінарах кафедр філософії, соціології і теоретичних основ фізичної культури Запорізького державного університету. Концептуальні ідеї дослідження пройшли апробацію на Міжнародній науково-практичній конференції "Фізична культура, спорт та адоров'я нації" (Вінниця, 1994), науково-практичній конференції "Актуальні проблеми адоровчої фізкультури в навчальних закладах України" (Кіровоград, 1994), Міжнародній науково-практичній конференції "Физическая культура и адоровый

образ жизни" (Липецк, 1994), Всеукраїнській конференції "Актуальні проблеми оздоровчої фізкультури та валеології в навчальних закладах України" (Кіровоград, 1995), науково-практичній конференції валеологів "Освітнянський заклад - школа здоров'я" (Дніпропетровськ, 1996) і в публікаціях на тему дослідження.

Важливим засобом апробації одбутих нових знань про механізм формування здорового способу життя людини стали лекції автора для учнів загальноосвітніх шкіл регіону, студентів вищих навчальних закладів, слухачів курсів у системі підвищення кваліфікації і спеціалістів у галузі фізичної культури і спорту.

СТРУКТУРА І ЗМІСТ РОБОТИ

Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків і переліку посилань. Загальний обсяг дисертації складає 165 сторінок, список літератури включає 244 джерела.

У вступі розглядається актуальність дисертаційного дослідження, аналізується ступінь розробленості теми, обґрунтовуються мета і завдання дослідження, наукова новизна роботи, теоретичне і практичне значення.

Перший розділ "НАУКОВО - ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ЯВИЩА "ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ" ЛЮДИНИ" складається з двох параграфів. У першому з них, який має назву "МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ЯВИЩА "ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ" ЛЮДИНИ", йдеться про сукупність гносеологічних засобів пізнання даного феномена. Методологічний комплекс дисертаційного дослідження сформований на основі інтеграції гносеологічних засобів комплексу медичних, психологічних і суспільних наук, які окремо вивчали відповідно фізичний, психічний і соціальний світ людини. Тому створений спе-

цифічний комплекс методологічних засобів закономірно виводить дослідження на якісно новий - філософський рівень узагальнень.

До його складу ввійшли такі ефективні пізнавальні засоби соціально-філософського аналізу, за допомогою якого розчленовується об'єкт дослідження і формулюється дослідницька проблема, а також принципи і методи вивчення, дослідницькі процедури, різноманітна експериментальна техніка, різні технічні засоби, які дозволяють перейти від розкриття змісту окремих аспектів феномену "адоровий спосіб життя" до інтелектуального розуміння його цілісності і образного уявлення його системності.

Другий параграф роботи, який має назву "ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ "ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ" ЛЮДИНИ" присвячений саморозгортанню даного поняття в Давньому світові, середні віки, епоху Відродження і Новому часі, а завершується історичний аналіз висвітленням метаморфоз феномена в Новітній час.

Історична ретроспектива проблеми дослідження розкрита через призму виникнення і становлення таких аспектів, як сутність і зміст поняття "адоровий спосіб життя" людини; елементи і структура феномена; відображення явища в теоретичній і практичній свідомості людей; форми регуляції процесу становлення адорового способу життя людей; критерії, фактори і умови його цілеспрямованого формування; провідні тенденції розвитку явища в різних конкретно-історичних умовах.

У процесі історичного аналізу показано, як розвивалися знання про даний феномен від наївних уявлень, що мали місце на початковій етапі людської історії, в розвинуту систему наукового знання про людину в теперішній час.

На основі аналізу численних і різноманітних джерел автор показує, що на початку переважав фізичний компонент структури людини, потім на зміну йому прийшов психічний, а в сучасну епоху помітною є перевага соціального компонента.

У роботі підкреслюється, що корені проблеми губляться в глибині тисячоліть людської історії. Вже в древній Індії, за шість століть до н. е., у Ведах сформульовано основні принципи ведення здорового способу життя і даються розумні поради про засоби збереження здоров'я людиною. Завершується історичний екскурс аналізом внеску українського народу і науки у вивчення даної проблеми. При цьому на численних прикладах констатується, що Україна дуже багато втратила з того, що вона накопичила позитивного в минулому, коли були відкриті науково-дослідні інститути, випускалися спеціальні журнали, велася широка пропаганда здорового способу життя серед населення.

Другий розділ "КУЛЬТИВУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЛЮДЕЙ ЯК ФАКТОР ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ"

складається з трьох параграфів. Перший з яких має назву "СУТНІСТЬ, ЗМІСТ І ФОРМА ВІЯВУ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ". На основі логічного аналізу родового поняття "спосіб життя" показано генеазис видового поняття "здоровий спосіб життя" людини. Джерелом його опанування стало поняття "життєдіяльність" людини, завдяки якому розкрито структуру предмету дослідження та описано його елементи. Проаналізовано наукову полеміку навколо сутності і змісту поняття "здоровий спосіб життя" людини. Типологізовані основні наукові підходи до його розуміння, які склалися в різних галузях наукового знання. Підкреслено, що особливістю життєдіяльності людського організму є те, що він одночасно включений у першу

та другу природи і при цьому має особисте життя.

Докладно розглянуто питання про структуру трьох вищезгаданих компонентів, викладено механізм взаємодії фізичного, соціального і психічного компонентів. У процесі логічного аналізу показано, що перша природа бере участь у взаємодії завдяки генетичній інформації, а друга — соціальній. Висунута робоча гіпотеза про те, що в процесі психічного опосередкування ці два види інформації співіснують в енергетичній формі.

Дефініція здорового способу життя людини одержана в ході реалізації системи послідовних кроків вивчення проблеми: морфологічного, структурно-функціонального і системного. Так у результаті аналізу явища визначено, що життя людини буде здоровим у морфогенетичному відношенні, якщо отримає розвиток онтологічна основа людини, яка складається з трьох компонентів: фізичного, психічного і соціального.

Далі на підставі аналізу функціонального аспекту зроблено висновок про те, що здоровим способом життя людини є її самодіяльність у формуванні атрибутивної здатності людського організму до виконання певного виду вискооефективної творчої діяльності по перетворенню навколишнього середовища. Оскільки людське життя організується структурно, а виявляється функціонально, то ніякі з наведених визначень здорового способу життя не можуть бути зрозумілими без їх взаємоав'язку. Для теорії і практики формування здорового способу життя людини необхідна інтеграція наведених вище визначень у більш загальну і більш універсальну за рівнем абстракцій дефініцію.

Інтеграція виробляється на основі приведення структурних і функцій людського організму до більш загального знаменника.

ка, за ним є в даному випадку системна організація життя людини, в якій структура та функція знаходяться в єдності. При цьому зазначено, що генеральна функція людського організму - це вироблення і відтворення природних сутнісних сил для потреби його саморозвитку, які складають квінтесенцію всього процесу розвитку і функціонування людського організму. Самі ж сутнісні сили являють собою джерело другої природи або потенціальний соціальний світ, який є суспільною сутністю людини.

Концептуальне визначення здорового способу життя людини, яке вноситься на обговорення філософів і спеціалістів різних галузей наукового знання, отримане на підставі інтегрування його морфогенетичної і структурно-функціональної характеристик. У роботі зазначено, що здоровий спосіб життя людини - це така життєдіяльність, яка, при позитивному емоційно-вольовому настрої людини, забезпечує дотримання екологічної рівноваги її з першою природою і невинне зниження ентропії суспільних зв'язків у соціальному організмі країни, в яку вона включена як джерело інтелектуальної енергії, а отже, і її основна рушійна сила.

При цьому особливо наголошується, що на якій би фазі розвитку не знаходилась людина, її спосіб життя завжди індивідуалізований і адаптований до умов її існування. Останнє подано як стиль життя людини.

Другий параграф має назву "ЕВРИСТИЧНА МОДЕЛЬ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ ЯК ЗАСІБ ФОРМАЛІЗАЦІЇ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ". Для інтеграції в органічну єдність фізичного, психічного і соціального компонентів у дисертаційному дослідженні послідовно розглянуто функції їх стосовно генеральної функції людського організму в цілому. Разом з тим

з'ясовано, що генеральною функцією людини є актуалізація потенціального соціального змісту, який криється у внутрішніх структурах людського організму. При цьому підкреслено, що кожна окрема країна, й Україна в тому числі, має стільки варіантів свого розвитку, скільки є наявних варіацій або поєднань із загального числа потенціальних соціальних світів особистостей, що живуть у ній. Збудження семантичного змісту в структурі особистості відбувається як потоками зовнішньої інформації, від якої вона захищається системою внутрішньо-особистісних фільтрів (фізичних, соціальних, гносеологічних, ідеологічних, психологічних), так і шляхом здійснення власної розумової діяльності. Підкреслено важливість присутності інформації в структурі людського організму для розуміння процесів його самоорганізації і саморегуляції, оскільки передача її по внутрішньосистемних і міжсистемних зв'язках веде до здійснення актів регуляції й управління.

Саморозгортання здорового способу життя подано як процес, який має точку виникнення, потім етап становлення, після чого переходить у період зрілого функціонування і тільки після цього настає пора спаду або переходу в нову якість. Зрозуміло, що якісні і кількісні характеристики їх будуть різними, тому для кожного віку повинні бути свої норми і стандарти.

Логічний аналіз завершується побудовою евристичної моделі життєдіяльності людини, яка при теоретичній доробці і нормативному забезпеченні, тобто при розробці і впровадженні в повсякденне життя сукупності моральних і правових норм, може служити прикладом здорового способу життя, а також використовується для стилізації її в залежності від реальних

умов, у яких вона опинилась.

Третій параграф має назву "КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА КУЛЬТИВУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ". При апробації якості евристичної моделі життєдіяльності людини на емпіричному матеріалі вивчався стан двох принципово відмінних напрямків діяльності суб'єкта з формування здорового способу життя. Один з них - теоретичний, а другий - практичний. Доведено, що в кожному з них існують свої специфічні шляхи оптимізації способу життя людини, доведення його до здорового варіанту.

Специфічним засобом, який допоміг розкрити зміст системи "здоровий спосіб життя" людини при оцінці практичної сторони справи, є визначення родового поняття "здоров'я", а також визначення видових понять "фізичне здоров'я", "психічне здоров'я" та "соціальне здоров'я".

На підставі аналізу стану теоретичної свідомості показано, що вона ще тільки робить спробу визначити підходи до створення стрункої теорії здорового способу життя людини. У зв'язку з цим подано авторське бачення категорії "здоров'я", яка є не що інше, як оцінка співвідношення практичного стану організму людини або її окремих органів і підсистем з теоретично розрахованою чи практично сформованою в індивідуальній і суспільній свідомості нормою. Підкреслено, що в повсякденному житті люди оцінюють якість свого способу життя за допомогою світоглядної категорії "сутність життя".

У роботі зазначено, що сьогодні перед теоретичною наукою стоїть досить складне завдання розробити базу для визначення загального стану здоров'я людини та окремих його складових частин. Особливо підкреслено, що створення державних стандартів здорового способу життя для різних категорій

населення країни та прийняття їх як вихідних нормативів при плануванні і прогнозуванні суспільних процесів є, на думку автора, одна з найважливіших найближчих перспектив у галузі державного будівництва. При цьому відзначено, що треба виходити з того, що норма - це не заданий кількісний показник, а визначений діапазон зміни параметрів функціонування і розвитку внутрішніх органів та підсистем людини.

У дисертації в'ясовано, що суспільствознавству, спеціальним наукам, наприклад, валеології сьогодні необхідно вирішити декілька важливих світоглядних, методологічних, теоретичних і методичних завдань, при розв'язанні яких вчені і фахівці, що працюють у різних галузях загальнонаукового знання, зможуть використовувати не тільки вище навану евристичну модель життєдіяльності людини, але й спиратися в своєму пошуку на сукупність висунутих у дослідженні робочих гіпотез.

У підсумку філософського аналізу зроблено висновок про те, що оскільки евристична модель життєдіяльності людини побудована, а її піанавальні якості перевірені на емпіричному матеріалі, то основна мета даного дослідження досягнута.

При цьому дисертант, оцінюючи зроблену пошуково-піанавальну роботу, показує, що подальша розробка досліджуваної проблеми повинна вестися вже фахівцями, які працюють в інших галузях науки.

Дослідження показало, наскільки великі потенційні можливості кожної людини, якщо джерела її сутнісних сил знаходяться, з одного боку, в першій природі, а з іншого - в багатстві другої природи. Людина є водночас наймогутнішим продуктом природи і "найвужчим" місцем у саморозгортанні соціального організму країни, й Україна не є винятком.

У висновках дисертації порушуються питання щодо впровадження одержаних знань про явище "здоровий спосіб життя" в систему уже існуючих загальнонаукових і філософських знань.

ПУБЛІКАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Методологические подходы к изучению проблемы формирования здорового образа жизни // Тезисы III межреспубликанской научно-практической конференции: "Физическая культура и здоровый образ жизни". - Липецк, 1994. - 0.1 п. л. - В соавторстве.

2. Подготовка учителей физической культуры к изучению предмета "Основы здорового образа жизни" // Тезисы III межреспубликанской научно-практической конференции: "Физическая культура и здоровый образ жизни". - Липецк, 1994. - 0.1 п. л. - В соавторстве.

3. О преподавании курса "Валеология" для студентов факультета физической культуры // Тезисы III межреспубликанской научно-практической конференции: "Физическая культура и здоровый образ жизни". - Липецк, 1994. - 0.1 п. л. - В соавторстве.

4. К генезису понятия "здоровый образ жизни" // Тезисы III межреспубликанской научно-практической конференции: "Физическая культура и здоровый образ жизни". - Липецк, 1994. - 0.1 п. л. - В соавторстве.

5. До методики викладання курсу "Основы здорового способу життя" // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Фізична культура, спорт та здоров'я нації". - Вінниця, 1994. - 0.2 д. а. - У співавторстві.

6. Про аналіз рівня фізичного здоров'я студентів фа-

культету фізичної культури // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Фізична культура, спорт та здоров'я нації". - Вінниця, 1994. - 0.1 д.а. - У співавторстві.

7. Передумови культивування здорового способу життя у студентів // Матеріали науково-практичної конференції "Актуальні проблеми оздоровчої фізкультури в навчальних закладах України". - Кіровоград, 1994. - 0.2 д.а. - У співавторстві.

8. До питання про формування здорового способу життя у робітників комбінату "Запоріжсталь" // Матеріали науково-практичної конференції "Актуальні проблеми з оздоровчої фізкультури в навчальних закладах України". - Кіровоград, 1994. - 0.1 д.а. - У співавторстві.

9. Из опыта работы над программой "Валеология" // Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції "Актуальні проблеми фізичного виховання у ВУЗі". - Донецьк, 1995. - 0.1 д.а. - У співавторстві.

10. Основной подход к концептуализации здорового образа жизни // Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції "Актуальні проблеми фізичного виховання у ВУЗі". - Донецьк, 1995. - 0.1 д.а.

11. К вопросу о структуре валеологических знаний // Человек как объект интегративной антропологии: Вып. 1. Международный сборник исследовательских работ. Сев ИТУ. - Севастополь, 1995. - 0.2 п.л.

12. Евристична модель здорового способу життя як засіб формування валеологічних знань // Матеріали третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції "Актуальні проблеми оздоровчої фізкультури та валеології в навчальних закладах України". - Кіровоград, 1995. - 0.2 д.а.

13. К вопросу о механизме здорового образа жизни человека // Тези доповідей наукових конференцій викладачів і студентів університету. - Запоріжжя, 1995. - 0.1 д.а.

14. О структуре здорового образа жизни человека // Тези доповідей наукових конференцій викладачів і студентів університету. - Запоріжжя, 1995. - 0.1 д.а.

15. До питання про формування поняття "американський спосіб життя" людини // Матеріали другої обласної науково-практичної конференції валеологів "Освітнянський заклад - школа здоров'я". - Дніпропетровськ, 1996. - 0.3 д.а.

16. Историчний аспект становлення поняття "американський спосіб життя" людини // Нова парадигма. - Гуманітарний журнал молодих вчених Запорізького регіону. - Вип. 2. - Запоріжжя, 1997. - 0.3 д.а.

17. Еволюція поняття "американський спосіб життя" людини (XVIII -XIX століття) // Нова парадигма. - Гуманітарний журнал молодих вчених Запорізького регіону. - Вип. 3. - Запоріжжя, 1997. - 0.3 д.а.

Suschenko L.P. Healthy way of life as an object of social knowledge . The dissertation is aimed at the philosophic sciences candidates's degree competition - speciality 09.00.03 - social Philosophy and Philosophy of History. - Zaporozhye State University, Zaporozhye, 1997.

A heuristic model of vital activity which is a member of integral whole with physical, social and psychological structure of human organism is defended. The healthy way of life is considered as a progressive tendency in human body development. The suggested model is a means of formalisation in the standards of a healthy way of life among different

categories of population in the country.

It has been determined that the philosophical category "healthy way of man's life" which appeared as a result of integration of its morphogenetic and structural - functional characteristics, is a safe-guard, which (if a man is in a good positive mood) helps the observing of ecological balance both with man's first nature and steady reducing of entropy of public contacts in a social structure of the country, where he is included as a source of intellectual energy and therefore as its main motive forces.

It is also shown the technological dependence between the quality of personal life, to be exact, his potential social world and social structure of Ukraine.

For authorities in social-philosophical analysis a number of "social orders" are given as well as for phenomenological trend in philosophy. Without them it is impossible both to explain "shadow places" in the problem under consideration and to point out some positive tendencies in vital activity which conform to the law.

Сущенко Л. П. Здоровый образ жизни человека как объект социального познания. Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 - социальная философия и философия истории. - Запорожский государственный университет, 1997.

Защищается эвристическая модель жизнедеятельности человека, которая интегрирует в органическое единство физический, социальный и психический компоненты структуры человеческого организма. Здоровый образ жизни человека рассматривается как положительная тенденция в саморазвертывании чело-

веческого организма. Предложенная модель есть средство формализации нормативов здорового образа жизни для различных категорий населения страны.

Установлено, что философская категория "здоровый образ жизни" человека, возникшая в результате интегрирования его морфогенетической и структурно-функциональной характеристик, есть не что иное как жизнедеятельность, которая, при положительном эмоционально-волевом настрое человека, обеспечивает соблюдение экологического равновесия его с первой природой и неуклонное снижение энтропии общественных связей в социальном организме страны, в который он включен как источник интеллектуальной энергии, а следовательно, и его основная движущая сила.

Вскрыта технологическая зависимость между качеством жизни индивида, а точнее его потенциальным социальным миром, и социальным организмом Украины.

Сформулирован ряд "социальных заказов" для специалистов по социально-философскому анализу, а также для феноменологического направления философской мысли, без помощи которых невозможно объяснить "узкие места" в изучаемой проблеме, а также указать на закон, с которым соотносится положительная тенденция в жизнедеятельности человека.

Ключові слова: СПОСІБ ЖИТТЯ, ФІЗИЧНИЙ, ПСИХІЧНИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТИ, ЕВРИСТИЧНА МОДЕЛЬ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ, СТРУКТУРА І МЕХАНІЗМ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ, КРИТЕРІЙ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ, НОРМАТИВНА МОДЕЛЬ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ.

Отпечатано на ризографе ЧПКФ “Павел”
с оригинал-макета заказчика

Заказ № 906

Тираж 100 экз.

г. Запорожье, 1997 г.

Фирма “Павел” тел. (0612) 33-87-61

435 271

AB 37.340